

Slodnjak je na svoj način videl Prešerna. Res, te reči so iracionalne! Zato bo sto še tako resničnih umetnikov pokazalo isto osebnost v pravem biografskem romanu stokrat drugače. Prešeren, druge osebe in doba so v »Neiztrohnjenem srcu« izraz Slodnjakovega gledanja. Najbrž se naše predstave o tem ne bodo popolnoma ujemale z njegovimi, važno pa je: ali je leposlovec podal značaje dosledno, prepričevalno, ali nujno rastejo iz danih pogojev ali ne. Vsi verjamemo Jakčevi stvaritvi Prešernovega portreta in čeprav nas ne prepričujejo podrobnosti, ki so bile zrekonstruirane po raznih podatkih, nas vendarle prepričuje nekakó sugestivno slikarjeva stvariteljska moč, da je bil Prešeren takšen. Tam je šlo za čisto snovne pesnikove ustnice, oči, nos, lase, tu pa gre za njegovo duševno podobo, ki je že sama po sebi teže otipljiva, čeprav se nam razodeva iz prvega vira — iz njegovih pesmi in pisem. Priznati moram, mene je Slodnjakov Prešeren v velikem prepričal, učenik za pesnikovo biografijo pa roman seveda ne more biti.

O drugih umetniških rečeh, recimo: o zgradbi, tehniki, stilu in jeziku pa bi se dalo povedati kaj veljavnega šele po podrobni analizi romana. Če ste se hoteli dotakniti teh reči s stavkom: »Če je Prešeren v resnici doživeljal, kar nam prikazuje Slodnjak, potem je delo slabo napisano (sic!), roman zmes (sic!) rokokojskega patosa (hotelí ste menda reči: baročnega), mistike, naturalizma, simbolizma in še vrág vedi česa«, potem moram skromno povedati, da vas ne razumem. V tem stavku vidim ali tiskovno pomoto ali pa preneglo formulacijo. Za zadnje govori tudi zveza o Slodnjakovih znanstvenih spisih in o njegovem ocenjevanju dr. Prijateljvega dela.

Gospod urednik, le eno še: Ali ste se kaj ozirali na to, da imate pred seboj literarnega prvenca? Tudi to je važno, kajti kritik je med drugim vzgojitelj pisateljev in publike. Pri nas je s to rečjo velik križ. Ali se rodi pisatelj v tako ugodni astronomski konstelaciji, da razglasi kritika kako začetniško delo pri priči za zrelo umetnino in potem živi takšen pisatelj svoj živ dan samo ob epitetih: naš priznani, naš ugledni, naš najboljši, naš odlični književnik in od časa do časa tudi mojster, drugi pa dobijo, kakor se le kje prikažejo, korec vode za vrat. Previdnost je pri začetnikih še celo na mestu, ker ne vemo nikoli, kako si bo ta ali oni utiral pot skozi džunglo naše književnosti. Zgodilo se je že pri nas večkrat — pa drugod kakopak tudi — da se kakega prvenca avtoritativni kritiki kovali v nebo, pred zgodovino pa se je razgalilo delce kot paglavo nebogljenče — in spet narobe.

Ob sklepu naj na vaš citat iz Prešerna o ljubljanski megli odgovorim z drugim iz istega vira: »...lobe, was nur gelobt werden kann. Du weisst, in slovenicis calcare non frenis opus esse. Der Mann hat das Gute redlich gewollt.«

V Ljubljani, dne 22. septembra 1938.

Alfonz Gspan

P. S. Prav ste rekli, da o delih, ki vam jih založništva ne pošiljajo v oceno, ne nameravate poročati. Zato pa tudi to noče biti nikaka ocena. Žaljivo je, če založništva literarnih del omalovažujejo revijalno strokovno kritiko. Dobro bi bilo, da bi ob zaključku vsakega letnika v urednikovem poročilu navedli vsa tista pomembnejša dela, ki o njih iz navedenega vzroka niste prinesli ocen. Takó bi se najbolje zavarovali zoper kasnejše očitke literarnih zgodovinarjev in drugih znanstvenikov, ki ne bodo našli v LZ iskanih ocen.

Dr. Lavo Čermelj: Slovenci in Hrvatje pod Italijo. Demografska študija po povojni uradni statistiki. (Dopolnjen ponatis iz revije »Misel in delo« III.) Ljubljana 1938. Izdala in založila »Nasta« v Ljubljani. Tiskala Narodna tiskarna d. d. v Ljubljani. Predstavnik Fran Jeran. Strani 52. — S prilogo: Etnografska karta Julijske krajine, Be-

neške Slovenije in Zadrške pokrajine; po politično-upravni razdelitvi ob koncu l. 1936. in po uradnem ljudskem štetju iz leta 1921, s potrebno rektifikacijo po štetju iz leta 1910. za občine, označene v seznamu. Izdal Oskar Šavli. Narisal Vilko Finžgar.

Ob dvajsetletnici odrešenja Italijanov Julijske Krajine in sožitja Slovanov z Italijani v povojnih mejah nove Italije prihaja ta knjižica kot vestna, strogo statistična bilanca tega sožitja, sloneča na zgolj uradnih italijanskih podatkih in na nekaterih prejšnjih Čermeljevih in šlibarjevih spisih o tem predmetu. Jedro razprave je izraženo na str. 36 kot zaključek prvih treh poglavij o gibanju prebivalstva v Tržaški, Goriški, Puljski in Reški pokrajini: »Demografsko gibanje v slovenskih in hrvatskih občinah Istre in Julijske Krajine sploh na kratko lahko označimo kot beg z dežele in iz dežele. Pri tem pa ne gre, kakor nekateri manj poučeni in tendenciozni pisci trdijo, samo za bolj ali manj prisiljeno izseljevanje inteligence, temveč za pravo množestveno gibanje podeželskega kmetskega ljudstva, ki ga fašistična Italija sistematično in programatično izseljuje in nadomešča z italijanskimi elementi v dosego 'etniške bonifikacije' dežele«. Trditev, da Italija kmetско ljudstvo izseljuje, je morda malo prehuda in bi bilo bolje, če se reče, da ustvarja pogoje, ki mnoge silijo, da se izseljujejo. Ti pogoji niso zmerom gospodarski, prav čisto so čustveni. Najvažnejši nagib za izseljevanje v Jugoslavijo je bila vselej tudi pri kmetu ljubezen do lastnega jezika.

Julijska Krajina je kazala že pred vojno, zlasti glede jezika, precej pestro lice. Po vojni se je pestrost marsikod zelo povečala, največ na škodo slovenskega prebivalstva. V Čermeljevem spisu se precej jasno zrcalijo uspehi asimilacije neitalijanskega prebivalstva, ki jo je nova Italija proglasila za eno svojih prvih, najvišjih, najnujnejših nalog v novih pokrajinah. V »Pogovorih z Mussolinijem« je Emil Ludwig zabeležil tudi izjavo današnjega načelnika italijanske vlade, da je manjšinsko vprašanje nerešljivo. Kljub temu se v Italiji že dvajset let neprestano in vneto rešuje v duhu najvišje ideje o enotni državi, v smislu popolne asimilacije. O Židih so v Italiji šele po tujih vzorih in bolj iz političnega maščevanja končno ugotovili, da se Židje ne dadó asimilirati in jih je zato treba izločiti iz narodnega telesa. Slovani pa so že pred svetovno vojno zlasti po severnih in zapadnih mejah dokazovali, da so iz mehkega testa, ki se zlahka prilagodi vsakovrstnim tujim oblikam, ki ga tuje države brez težave po svoje presnujejo in si ga popolnoma prilicijo. Tako so tudi julijski Slovani našli milost v rimskih očeh. Kot Ariji so vredni, da se rimska kri pomeša z njihovo, da svojo preveč soglasniško govorico nadomestijo z zvočnejšo rimsko in postanejo zanesljivi glasniki novega rimskega imperija.

Vsaka narodna manjšina je za državo trn v peti. Posebno živo čuti to danes Češkoslovaška, ki ima toliko trnov, da ji iz njih pletó že trnjevenec na glavo. Slovanska manjšina v Italiji pa ni trn v peti — to bi lahko bile kvečemu slovanske občine v pokrajini Campobasso —, polmilijonska slovanska manjšina je nekakšen trn v glavi, na najobčutljivejšem mestu, na pragu ne prav trdno zaprtih vzhodnih vrat Italije. Tak trn mora po italijanski državni teoriji brez sledu izginiti. V italijanskih statistikah ga je bilo l. 1921. še videti, a že l. 1931. je docela izginil; seveda tudi v uradnem štetju iz l. 1936. ni več sledu o njem. To kaže tudi Čermeljeva razprava, ki prinaša številke o Slovencih in Hrvatih kot jezikovni skupini le do l. 1921. Takrat so italijanski uradniki našli 385.676 Slovanov, všteti beneške Slovence, dočim so Slovani sami mislili, da jih je pol milijona. Poslej se ti Slovani ne štejejo več. Baje so se vsi prerodili v čiste Italijane in uživajo vse pravice in dobrote pravih Italijanov. Ako bi Čehi tako rešili vprašanje sudetskih Nemcev, bi čez par dni

najbrže prisostvovali defiliranju nemške vojske skozi Prago in Brno. Manjšine so seveda raznovrstne, gosposke in beraške, z zaslombo in brez zaslombe.

Če odbijemo jezikovno statistiko, ki je v Čermeljevem spisu po sili nepopolna, nam ostali podatki nudijo precej jasno in vsestransko sliko ne le o slovanskem, temveč tudi o italijanskem in furlanskem prebivalstvu Julijske krajine. Izvemo število prebivalstva od l. 1869. do l. 1936., iz diagramov se poučimo o starosti, spolu in civilnem staležu. Razvidnice ponazorjujejo prirastek ali zmanjšek prebivalstva. Piščeve razlage spretno luščijo iz številk skrivnosti, ki jim neposvečenec ne more tako brž do živega. Govorec o padanju rojstev na Tržaškem pravi: »Odkar vlada v Italiji fašistični režim, število rojstev stalno pada in na tem niso prav nič izpremenili vsi vladni ukrepi, o katerih so poročali tudi naši listi. Podobni ukrepi so ostali brezuspešni tudi že za časa rimskih imperatorjev. — S kvantitativnim padcem prirodnega prebivalstva pa gre v Italiji vzporedno tudi kvalitativno poslabšanje, kajti fizično in moralno manj vredno prebivalstvo južnih pokrajin se neprimerno jačje množi kakor sorazmerno boljše prebivalstvo severnih pokrajin. Italija se postopoma, in sicer v čim dalje hitrejšem tempu, »pomeridionalizuje«. (Str. 7—8.) To zveni skoro kakor očitek in obtožba, kakor bi bila vlada kriva, da prebivalstvo pada. V resnici pa v Italiji še ni bilo vlade, ki bi ji bilo naraščanje prebivalstva tako pri srcu kakor današnji. Prav sedanjí režim je v svoji skrbi za matere, dojenčke in naraščaj ustanovil brez števila prvovrstnih naprav za izboljšanje rodu in varstvo mladine. Vendar si vlada ne zatiska oči pred splošnim evropskim pojavom padanja rojstev, ki najhuje tare Francijo, Italijo pa mnogo manj kakor razne druge države. Vlada priznava, da ni še popolnoma uspela in da sama brez vsestranskega sodelovanja prebivalstva sploh ne more uspeti. Obeta pa, da bo svojo skrb še povečala in padanje rojstev vztrajno pobijala, ker sodi, da je Italija za velike naloge, ki jo čakajo v svetu, še zmerom preredko naseljena. Pred zasedbo Abesinije, ko so bile sanje o imperiju še v popju in se še ni prav vedelo, kam se razbrste, je bilo mogoče brati italijanske razprave, ki so poudarjale, da je Jugoslavija v primeri s svojim prirodnim bogastvom vse premalo naseljena, da njeno prebivalstvo ne more in ne zna grude, ki jo ima, primerno izkoriščati in da so zato Jugoslovani tako bogate zemlje pred Bogom in Rimom — nevredni, prav kakor Abesinci.

Na trdnem temelju številk sklepa Čermelj, »da je plodovitost avtohtonega prebivalstva, ki je zlasti na deželi po večini slovensko, večja, kakor bi sledilo iz podatkov za prisotno prebivalstvo« (str. 8). A tudi to je le jalova tolažba, kajti iz številk je tudi razvidno, »da domače prebivalstvo, predvsem slovensko, zapušča domače občine in se izseljuje, na njegovo mesto pa da prihaja tuj element, ki ne krije samo po izseljevanju domačega prebivalstva nastalo vrzel, temveč jo celo nadkriljuje« (str. 8). Ali je izseljevanje naših ljudi vselej nujno, na to je težko odgovoriti. Poznamo primere, ko so slovenski kmetje iz goriške okolice prodali svoje lepe kmetije in odšli v Jugoslavijo, čez nekaj let pa so se iztreznjeni vrnili, navadno ne več na svojo nekdanjo kmetijo. Borba za obstanek je pač trda povsod. Če so v spodnji tržaški okolici v zadnjih letih Rojan, Sv. Ana in Sv. Ivan izgubili svoj prvotni pretežno slovenski značaj, ne moremo tega pripisovati izseljevanju Slovencev, temveč je to povzročilo naseljevanje prebivalstva iz porušenega dela Starega mesta in Stare mitnice. Višje sile so bile na delu tudi v Postojni, ki kaže izredno velik prirastek prebivalstva, a nima več slovenske večine (str. 14). Pisatelj pristavlja: »Ostale slovenske občine, ki so ohranile svoje poljedelsko lice, kljub relativno visoki plodovitosti ne izkazujejo sicer nobenega napredovanja v številu prebivalstva, zato pa imajo še vedno svoj narodni značaj.« In vpra-

šuje: »Vprašanje je sedaj, kako se bodo upirale sistematični kolonizaciji po italijanskih družinah iz Karnije in drugih predelov severne Italije, ki se izvaja v zadnjem času v velikem obsegu.«

Prav malo ugodnejše so ugotovitve za Goriško pokrajino. A tudi tu: »Z edino izjemo Gorice ne izkazuje nobena občina v povojnih letih znatnega napredovanja. Pač pa opazamo pri velikem številu občin v povojnih letih stalno nazadovanje« (str. 21). Tu se je demografska nasičenost opazala že pred vojno. Ali je upravičena? Čermelj sklepa: »Goriška pokrajina je obsojena na stagnacijo prebivalstva in je izpostavljena počasnemu, toda sistematičnemu preobraževanju njegove strukture v narodnem pogledu« (str. 24).

V Puljski pokrajini je plodovitost večja kakor drugod. Najizrazitejše večanje prebivalstva pa izkazuje Reška pokrajina. Zaradi pomanjkanja uradnih podatkov so Slovenci Videmske pokrajine manj obširno obdelani; nazadovanje je tudi tu precej občutno. Kratko, a pregledno je opisana Zadrška pokrajina.

Pisec se zaveda, da tudi z njegovo razpravo statistično gradivo o Slovanih v Italiji še ni izčrpano. Problem se mu zdi tako obsežen in važen, da bi mu morali posvečati več pažnje in skrbi: »Veliko dela še čaka tu spretne roke in bistre glave« (str. 43). Mislim, da bi se za to snov težko dobila med Slovenci spretnejša roka in bistrejša glava od Čermeljeve. Zato mu ne kaže nič drugega kakor — nadaljevati. P—n

Prvi znani Prešerni. Najraneje so izpričani Prešerni v prvi polovici petnajstega stoletja, in sicer na Gorenjskem.

Prešeren, čigar krstno ime ni znano, je bil namreč posestnik hiše v Radovljici, katero so celjski grofje po njegovi smrti dali okoli 1441 v fevd Simonu iz Radovljice, svojemu kuhinjskemu mojstru.

Za radovljiškimi Prešernom so izpričani nositelji tega imena v drugi polovici istega petnajstega stoletja med meščani mesta Kranja, v šestnajstem stoletju med kmeti v Vrbi, malo pozneje v Hrašah in po mnogih drugih krajih.

Na gradivo za to dopolnilo k članku »Prešerni od konca 15. do srede 19. stoletja« v šestem letniku »Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino« sta me opozorila skoraj istočasno dva prijazna gospoda: Josip Mravljak iz Vuzenice, ki je našel vest o prvem radovljiškem Prešernu v fevdnih knjigah Celjanov v graškem deželnem arhivu, in kolega dr. Milko Kos, ki jo je zasledil v slični zvezi v državnem arhivu na Dunaju. Fr. Kidrič

Čemu pojasnilo? Uredništvo Založbe Modre ptice je objavilo v deseti številki svoje revije, letnik 1937/38 uredniku Ljubljanskega zvona pojasnilo na članek »Odgovor o ocenah in založnikih«, objavljen v 7/8 številki Lj. zvona. V tem pojasnilu želi uredništvo Modre ptice zopet nekakšnega pojasnila. Predvsem ugotavlja, da so se pri Modri ptici zelo začudili, zakaj navajam Modro ptico na prvem mestu med založbami, katere navajam. Zelo preprosto in razumljivo. Ker je Modra ptica med navedenimi novimi založbami prva in najstarejša. S tem, da je uredništvo Modre ptice naslovilo odgovor osebno name, je tudi dobo, ki me kot urednika Lj. zvona glede izročanja knjig v oceno zanima, čisto pravilno omejilo. Razumljivo je, da nisem odgovoren za število ocen pod prejšnjimi uredniki. Če je uredništvo Modre ptice zapisalo »Resnici na ljubo moramo povedati, da je Modra ptica pošiljala Ljubljanskemu zvonu vse svoje knjige v oceno prav do sredine leta 1936«, moram pripomniti resnici na ljubo, da to ni resnica. Lj. zvon je pod mojim uredništvom prejel od Založbe Modre ptice, kakor je bilo objavljeno, v letu 1935. dve knjigi: Strachey Litton »Kraljica Viktorija« in